

Zijlichtje van de geschiedenis op de actualiteit

Deze maand was het precies vijf jaar geleden dat het programma Andere Tijden voor het eerst op tv te zien was. Na bijna tweehonderd uitzendingen lijkt de formule van het enige geschiedenis-tv-programma in ons land nog lang niet uitgeput. Enige aandacht van de ene dienaar van de muze Kleio voor de andere is daarom op zijn plaats.

Ik spreek met Ad van Liempt, hoofdredacteur, en Hans Goedkoop, presentator van Andere Tijden. Ze hebben nog wat tips voor geschiedenisdocenten.

Ad van Liempt is geen historicus, hij heeft een journalistieke achtergrond: dagbladpers, NOS-journaal, Studio Sport, NOS-Laat, Nova; hij deed en doet er ook nog van alles russendoor. Hij schreef *Kopgeld* en is nu bezig met een boek over vijftig jaar NOS-journaal. In zijn pakket zitten ook evenementen als de 4-mei-herdenking en de Indië-herdenking. Hans Goedkoop, UvA-historicus die in 1996 te Leiden promoveerde op een biografie van Herman Heijermans, was jarenlang literatuurcriticus voor *NRC-Handelsblad* en is nu bezig met een boek over Renate Rubinstein.

Hoe kwamen ze op het idee voor een geschiedenisprogramma op tv?
Van Liempt: 'De millenniumwisseling gaf destijds aanleiding tot belangstelling voor het verleden. Geschiedenis zat wel redelijk in het

pakket van de NOS (na 1995 van de NPS), maar het ontbrak aan continuïteit. Je ging een programma maken. Je vormde een redactie van gemotiveerde mensen die in korte tijd veel kennis vergaarden. Maar na de uitzending viel het team dan weer uiteen. Dat was zonde. Wij vonden: het zou schitterend zijn een clubje te vormen dat zich permanent met geschiedenis gaat bezighouden. Toen er een nieuwe programmaleider bij de NPS kwam, zei ik: net als elke Amerikaanse president moet jij in de eerste honderd dagen je eigen plannen ontwikkelen. Het geschiedenis-plan haalde de eindstreep. De NPS zei ja, maar had niet genoeg geld. De oplossing kwam toen we de VPRO vroegen mee te doen. Die samenwerking is gebleven en is altijd vlekkeloos verlopen. Ons motto is: actualiteit en authenticiteit. Authenticiteit bereik je door

de beelden én door de mensen die het hebben meegemaakt. Dat beperkt ons dus vrijwel tot de tweede helft van de twintigste eeuw.'

Dus: geen aflevering over Karel de Grote of Napoleon?

Van Liempt: 'Daar zult u erg lang op moeten wachten. Wij hebben bewegend beelden vanaf het begin van de twintigste eeuw. Daartoe beperken wij ons. De troonsbestijging van Wilhelmina in 1898 was een van de eerste uitzendingen. Op die keuze is wel kritiek geweest. Zoals er ook mensen waren die zeiden dat we alleen maar Nederlandse geschiedenis moesten doen. Daar was ik het ook niet mee eens. We hebben ook interessante buitenlandse thema's, al kosten die veel geld. Het budget bepaalt je grenzen, we kunnen niet voor tachtig procent buitenlandse onderwerpen doen.

*Hans Goedkoop (l.)
en Ad van Liempt.*

Maar rond de Amerikaanse verkiezingen kun je niet aankomen met de geschiedenis van de veenkoloniën.

We zitten nu met Andere Tijden op een gemiddelde van bijna 400.000 kijkers. Als je de zaterdagse herhalingen meetelt kom je wel aan een half miljoen, dit seizoen. Het is elk jaar meer geworden. Dat is prachtig! Het mooiste wat er is, een lijn die almaar stijgt. Bij de meeste programma's is het andersom.

Kijkersgedrag peilen is een ingewik-

'Rond de Amerikaanse verkiezingen kun je niet aankomen met de veenkoloniën.'

keld onderwerp. Door het zappedrag heb je kans dat er wel een miljoen kijkers zijn, maar dat ze slechts even langs komen. Dat wordt in hoge mate bepaald door wat er op andere netten wordt uitgezonden. Ik vind het bijzonder dat we de continue stijging vasthouden.'

Hans Goedkoop wijst op het belang van de website www.anderetijden.nl die vanaf het begin het programma heeft begeleid. Dat hadden toen nog lang niet alle programma's.

'Ontzettend prettig is dat die researchers die soms half Nederland overhoop halen, hun bevindingen toch kunnen vastleggen, ook wat we in de uitzending niet kwijt konden!'

De researcher krijgt naast het maken van een programma de opdracht een stuk te schrijven voor de website.

Een deel van die teksten verschijnt dan later in het jaarboek. Die stukken bevatten soms veel meer informatie dan er in de uitzending past. De website stelt de bezoeker in staat achtergrondinformatie over elk

uitgezonden thema te achterhalen. Ook leerlingen die zich in bepaalde onderwerpen verdiepen, zouden hiervan vruchtbaar gebruik kunnen maken. Ze hoeven maar een steekwoord in te typen, en als het goed werkt worden ze doorverwezen naar de tekst van een van de uitzendingen.

gen. Een willekeurige greep: bootvluchtelingen uit Vietnam; de Golfoorlog van 1991; het Philips-lab in kamp Vught; de kampcommandant van Westerbork; Kennedy en de media. Er zijn inmiddels ook vijf jaarboeken verschenen. En sinds februari schrijven Andere Tijden-redacteuren regelmatig in de *Volkskrant* over onderwerpen die aan bod komen in het programma.'

Bent u niet bang dat op een gegeven moment alle krenten wel uit de pap van de twintigste eeuw zijn gebaald? Goedkoop: 'Ik kan het me nauwelijks voorstellen. Er zijn natuurlijk beperkingen. Het meest voor de hand liggende archiefmateriaal heb je wel gebruikt, maar in een paar honderd uitzendingen kun je nooit klaar zijn met de hele geschiedenis in binnen- en buitenland. Dat bestaat niet. De actualiteit draagt steeds nieuwe onderwerpen aan.'

Geen geleerde praat wel actualiteit

Van Liempt: 'Wij proberen de historicus die iets heeft onderzocht buiten de uitzending te houden.'

Slechts een doodenkele keer konden we daar niet buiten, bijvoorbeeld toen Cees Fasseur kwam vertellen over prins Hendrik.

Het raakt de kern van onze werkwijze. Bij de uitzending over voetbalclub AZ kwam Gerrit Valk, die op dat onderwerp promoveerde, uitdrukkelijk niet in beeld. Een ander voorbeeld: Lou de Palingboer. In die uitzending komt de vrouw van Lou voor, Mien. Die is nog steeds in Lou. Door Wim Zaal is er een boekje geschreven over die sekte. Maar Zaal was ook bij een aantal sessies aanwezig in Frascati, als journalist. In die hoedanigheid, ooggetuige, hebben we hem toch maar geïnterviewd.'

Is de actualiteit niet TE vaak richtsnoer bij jullie onderwerpeuze?

Goedkoop: 'Wij vinden het zelf altijd toch wel de spannendste uitzendingen, waarin je vertrekt vanuit de actualiteit, en daar na een half uur weer bij uitkomt. Ik vind dat we een mooie verhouding hebben tot de actualiteit. Je gaat daar wel op in, maar zonder in het schreeuwkoor mee te gaan. Geschiedenis leidt ertoe dat je afstand neemt, en rust inbouwt. Een zinnige bijdrage aan het debat.'

Van Liempt: 'We maken per seizoen 38 uitzendingen. Ik schat dat er daarvan zeven of acht niet met de actualiteit te maken hebben. Vaak verschuiven die dan weer terwille van actuele uitzendingen. De formule is actualiteit. Dat doen we nooit genoeg. Bij de actualiteit het zijlichtje van de geschiedenis brengen!'

Goedkoop: 'Een keer of tien hebben we daarmee het acht-uur journaal gehaald. Bijvoorbeeld als we weer nieuw filmmateriaal vonden.'

Van Liempt: 'De eerste keer dat ons dat lukte was toen we aandacht besteedden aan het bezoek van de Beatles aan Amsterdam in 1964. Dat was omdat het boek *Beatles Anthology* uitkwam.

De filmresearch stuitte toen op zogenaamd b-materiaal: filmfragmenten die in de mand beland waren na het monteren van journaal-

beelden. Bij de Beatles wordt b-materiaal natuurlijk triple-a! Later is dat materiaal de hele wereld overgegaan: "Nooit eerder uitgezonden materiaal van de Beatles ontdekt!" Fascinerend! Historische sensatie! En dat hebben we hier geregeld.'

Goedkoop: 'Maar soms is iets nog interessanter omdat het politiek getint is. Spectaculair was de uitzending die we hebben gemaakt over vader Zorreguieta. In de verlovingstijd van Willem Alexander en Maxima was er niets actuelers in Nederland dan het Argentijnse verleden. Misschien is dat wel iets van de laatste jaren, dat geschiedenis die heftigheid heeft gekregen.'

Zegmannen en archieven

Soms overvalt de actualiteit de programmamakers vrij letterlijk. Zoals op de avond van 11 september 2001, toen Andere Tijden natuurlijk niet doorging; de televisie stond de hele avond op alle netten in het teken van de aanslagen. Wat toen te verzinnen voor de dinsdag daarop? Het werd 'München 1972'. De gijzelingsactie van de Israëlische atletiek-

'Ik wil graag de geschiedenisleraar in huis halen die ikzelf nooit had!'

ploeg bij de Olympische Spelen door de Palestijnse terreurgroep Zwarte September. Aanslagen die ook plaatsvonden onder de ogen van heel de wereld. De wereld hield toen ook de adem in.

Op drie of vier plekken in Europa waren de programmamakers snel in de weer, met twee centrale vragen: waarom hebben de inlichtingendiensten het niet kunnen voorkomen, en: wat gaat er met de daders en handlangers gebeuren?

In München interviewden ze het hoofd van de inlichtingendienst die in 1972 gewaarschuwd had voor terroristische aanslagen in het Olympisch dorp, maar niet de gevraagde extra maatregelen had gekregen.

Uit een interview met de Israëlische dienst bleek vervolgens hoe ze in Israël knalhard afrekenen met terroristen, zonder vorm van proces.

Stuiten jullie nooit op gesloten archieven?

Van Liempt: 'Het Koninklijk Huisarchief is moeilijk, verder zijn er de archiefwetten betreffende openbaar bestuur. Het ministerie van Buitenlandse Zaken is erg traag met overdragen van archiefstukken naar het Nationaal Archief. En er zijn achterstanden in het archiveren. We hebben een kwestie rond Hugo Brandt Corstius en de P.C. Hooft-prijs-weigering uit 1985. Wij wilden per se de notulen van de minister-raad inzien, omdat daar toen de meningen nogal uiteenliepen. Die kregen we uiteindelijk, althans een besluitenlijstje, maar helaas niet de discussie die eraan voorafging. Het leuke is wel: wanneer ik tien jaar geleden in een archief kwam werd ik aangekeken van: wat kom je hier doen? Als nu Andere Tijden komt, krijgen we voorrang bij de archivariissen. Voor een archief is het ook leuk om op tv te komen. Ze helpen je, ze zoeken voor je, ze leggen dossiers klaar. Heel professioneel. Je ontmoet enthousiasme voor het programma.'

Goedkoop: 'Er is sowieso veel gebeurd in het wereldje van de geschiedenis. Die geslotenheid die je vijftien jaar geleden nog tegenkwam is verdwenen. Het Nationaal Archief heeft de sleutelpositie en dat weet de zaakjes goed te verkopen. Daar profiteren wij van, we zijn bondgenoten. We hebben niets aan ruzie met een archief.'

Geschiedenisonderwijs

Ik ben er ook benieuwd naar of de redactie van Andere Tijden rekening houdt met, of sowieso op de hoogte is van de situatie van het geschiedenisonderwijs in Nederland. Als ik daarnaar informeer, blijft het even stil. Het blijkt dat de makers de doelgroep van geschiedenisdocenten en hun pupillen niet scherp op het netvlies hebben staan. Ze maken immers een programma voor een heel ongedefinieerd publiek.

Van Liempt: 'Op vergaderingen komt nooit de overweging op: hoe maken we ons programma geschikt voor het onderwijs. Tegelijkertijd

weten we dat er in het onderwijs belangstelling is voor *Andere Tijden*, al was het alleen maar door de overzichtelijke vorm: 28 minuten, plus toelichting en beantwoording van enkele vragen, dat past precies in een lesuur. Op de geschiedenisdidactiekdagen in Vught in 2004 bleek veel belangstelling van de zaal. Maar daar zat dan wel de Gideonsbende van het geschiedenisonderwijs. Velen zeiden: er zit geregeld wat bruikbaar bij voor in mijn lessen.

Wij zeggen: het programma moet voor iedere geïnteresseerde leek begrijpelijk zijn, ook mensen zonder vooropleiding. Dus geen ingewikkelde begrippen of buitenlandse taal onvertaald laten. Per definitie is ons program dus ook volgbaar voor scholieren van pakweg veertien-plus.

Wezenlijk aan de formule is dat het programma door een lijfelijk persoon gepresenteerd wordt. Bijna alle tv-documentaires hebben een probleem met het begin. Dat moet wel ongehoorlijk mooi zijn om meteen midden in het verhaal te zitten. Ze geven spetterende beelden, maar vaak snap je niet gelijk waar het over gaat. Of ze beginnen saai en dan zap je door. Onze formule lost dat op. Onze presentator Hans Goedkoop is inmiddels bekend en heeft een eigen vaardigheid daarin ontwikkeld.

Liever geen didactisch toontje

Wat doet Hans Goedkoop dan precies?

'Ik bekijk de montage, liefst in een nog niet voltooide versie. Daar kan ik me nog mee bemoeien. Dan schrijf ik mijn tekst, die weer gelezen wordt door het team.

De kunst is om de dingen op een impliciete manier te vertellen. Ik probeer er altijd een soort

verhaaltje van te maken. Ik ben nooit geschiedenisdocent geweest. Ik heb wel eens wat schooltoneel gedaan of lezingen gegeven. Ik had al een paar keer incidenteel voor tv-programma's gewerkt, dus ik had een beetje een idee wat het is om teksten te schrijven. Het moet altijd korter dan je denkt.'

Carla Boos (red.), *Andere Tijden V. Nieuw licht op oude kwesties* (uitg. L.J.Veen, Amsterdam/Antwerpen 2004), 271 blz., prijs € 17,50.

Dit vijfde boek uit de reeks bevat 24 losse artikelen over de meest uiteenlopende onderwerpen.

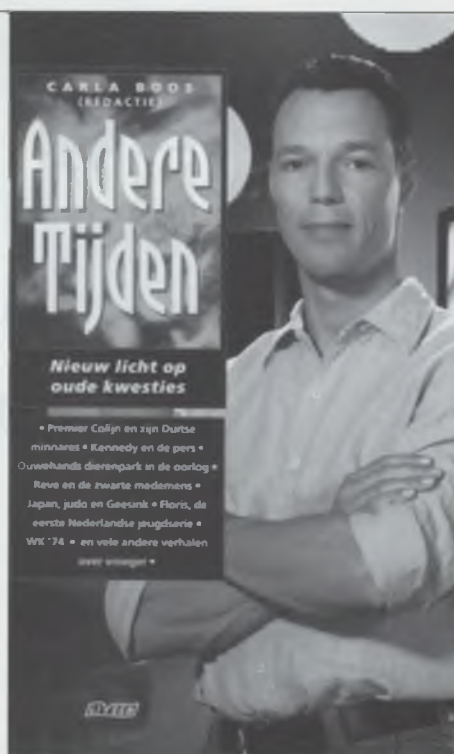
Een greep: de geschiedenis van de Bilderberg-conferenties; de minnares van Colijn; de expeditie naar het Sterrengebergte in Nieuw-Guinea; het succes van de tv-jeugdserie *Floris*; de verjaging van de sjah van Perzië; de oranjegekte van 1974; de geboorte van Willem-Alexander; Zwarte Maandag en Nederland; Kennedy en de media; Vietnamese bootvluchtelingen; bleekneusjes die in 1945 in het buitenland gingen aansterken.

Van Liempd: 'Bij de selectie van de presentator wilde ik graag "de geschiedenisleraar die ikzelf nooit had" in huis halen. Mijn leven lang had ik namelijk alleen maar buitengewoon saai geschiedenisdocenten. De parallelklas daarentegen had altijd de boeiende leraren. Ik was jaloers. We wilden iemand die echt kan vertellen, zoals je op school in een verhaal werd getrokken door een goede leraar.

Hans is echt voor de leeuwen gegooit. De eerste weken was het

'Begin met echte mensen, niet met aantallen in statistieken. Mensen die bang zijn om dood te gaan. Dat is pas concreet!'

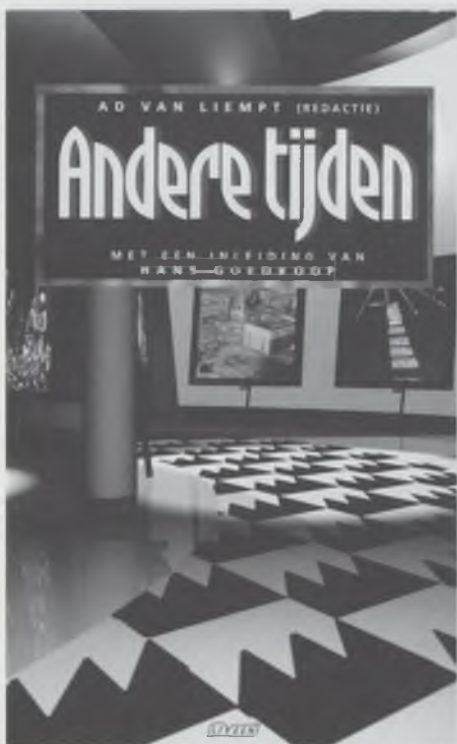
een hele klus. Het digitale decor beweegt, en Hans loopt over een lopende band. Het is een lege studio met een blauw scherm erachter. Elk jaar komt er een nieuwe gang of kamer bij in het huis van de geschiedenis waarin Hans virtueel loopt. Inmiddels hebben alle nieuwsprogramma's zo'n scherm.

Het eerste seizoen hebben we het erover gehad of we debatten uit de wereld der historici in ons programma moesten weergeven. Daar hebben we mee gekapt. We hebben de formule versmald en aangescherpt. Dus: zoek een gebeurtenis die op zichzelf overzichtelijk is. Geen trends, geen langlopende conflicten zoals 'de' Eerste Wereldoorlog. Maar een *pars pro toto*. Zoals dat hekwerk dat werd opgericht tussen Nederland en België in 1914-1918. Dat zegt iets over de neutrale positie van Nederland. Maar ook over bruutheid van de Duitsers, over de slachtoffers die nog niet eens het fenomeen elektriciteit kenden en tegen die draad aanliepen en verkoolden. Op die manier kun je die oorlog ook benaderen.'

Pars pro toto

Goedkoop: 'Dat willen we van harte aanbevelen aan geschiedenisdocenten! Het *pars pro toto* werkt altijd. Je begint met iets concreets. Je hebt het over echte mensen, niet over aantallen en statistieken. Mensen die bang zijn om dood te gaan, dat is pas concreet!'

Van Liempt: 'Als je het kleine verhaal zó kiest dat het werking heeft voor een bredere situatie. Het verhaal over landskampioen AZ in 1981 zegt veel over het Nederland van toen. De verstrengeling van sport en zakenleven. Het goochelen van de Nederlandse koopman. Dat is de impliciete boodschap. Dat is hetzelfde principe als van goed onderwijs: eerst de aandacht trekken met een veelbetekenend detail. Dan kweek je veel meer begrip dan met het algemene verhaal.'

Goedkoop: 'Je maakt de thema's niet al te expliciet, je gaat het niet helemaal uitleggen, de kijker brengt zelf wel verbanden aan. Ik probeer die verbanden te suggereren maar ik werk ze niet helemaal uit. Het is functioneel wanneer je een aantal dingen openlaat. Ook de moraal. Die schrijven we niet expliciet voor, maar we geven de kijker denkstof, waarmee hij na de uitzending nog even bezig is. Laten zien hoe moeilijk het is er iets van te vinden, dat er twee partijen zijn die allebei hun eigen gelijk hebben.'

Ten slotte: haalt Andere Tijden ook nog een tweede Lustrum?

Van Liempt: 'Het hele bestel is aan het schuiven. Maar ik ben ervan overtuigd dat een wekelijkse geschiedenisprogramma, ongeveer op deze wijze gemaakt, er over vijf jaar nog is. Het kan wel anders heten, en een andere opzet hebben. Ik denk dat het grootste deel van de makers er dan nog bij is. Want het is een honkvaste club. Het is voor historici erg leuk eraan te werken. Je krijgt ze de deur niet uit. Ik denk dat het huwelijk tussen televisie en geschiedenis nu afdoende bewezen is. Het wordt hoog gewaardeerd. Cijfers rond de 8, terwijl 6.7 het gemiddelde is.'

De afgelopen jaren hebben we onze definitie van geschiedenis aanzienlijk opgerekt. De leukste onderwerpen vinden we op gebieden die vroeger nooit als geschiedenis werden aangemerkt. Wij stammen uit de tijd dat geschiedenis het verhaal was van koning-keizer-admiraal. Maar we maken nu geschiedenis over hoe de film *Spetters* tot stand kwam en hoe die in de samenleving viel. Of over hoe in twintig jaar tijd honderdduizenden middenstanders hun deuren moesten sluiten. Of hoe de leefkuil

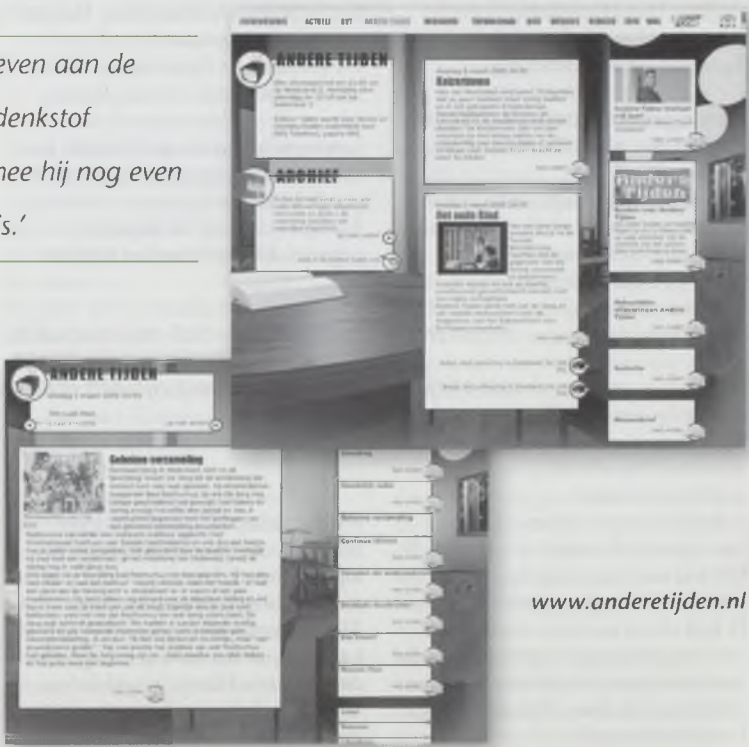
in de jaren zeventig opkwam en weer verdween.

Voor een deel is het mentaliteitsgeschiedenis. Voor een deel ook cultuurgeschiedenis in de allerbreedste zin. Daarom is het aantal onderwerpen ook onbegrensd. Al die facetten van het leven naast elkaar zetten, dan ben je nooit klaar. Dat blijkt wel als we brainstormen. Het aantal mogelijke onderwerpen is een veelvoud van wat we uiteindelijk kunnen kiezen. Uitgeput raken we nooit.'

Goedkoop: 'Niets is zo leuk als kijken naar een getuige van een verhaal. Breng je een deskundige in beeld, dan is het effect al gauw dat je denkt: in papieren vorm heb ik het sneller begrepen. De meerwaarde van televisie zit in het archiefmateriaal en het kijken naar een getuige, zoveel jaar later.'

Maar we laten nooit dingen naspele, de laatste mode in alle historische documentaires. Dat sluit niet aan bij onze werkwijze. Het hoofd van de presentator is bekend, en het materiaal is authentiek. Het versmalt je mogelijkheden, maar het is wel duidelijk.'

'We geven aan de kijker denkstof waarmee hij nog even bezig is.'

www.anderetijden.nl